

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту

Завідувач кафедру

 Катерина ПЕТРОВСЬКА

«24» листопада 2024 р.

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВНУТРІШНЬО
ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Кваліфікаційна робота магістра

Виконавець: здобувач другого рівня
вищої освіти, групи м 23 СР-з
Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 Соціальна робота
Освітньо-професійна програма:
Поствоєнна соціально-психологічна
реабілітація
Аліна СИНИЦЯ

Керівник:

к.пед.н., ст. викладач Анастасія ПОПОВА

Рецензент:

к.пед.н., доцент Анастасія ТУРГЕНЄВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	7
1.1. Поняття соціально-психологічного супроводу та його місце у сучасній науковій парадигмі.....	7
1.2. Особливості здійснення соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб в умовах війни	14
Висновок до першого розділу.....	22
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	23
2.1. Дослідження стану взаємодії громадських організацій та влади щодо реалізації соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб в умовах громади.....	23
2.2. Напрями вдосконалення процесу реалізації соціально-психологічного супроводу внутрішньо-переміщених осіб в умовах сьогодення	32
Висновок до другого розділу.....	38
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ВСТУП

Актуальність дослідження. Особливості життя в Україні сьогодні сприяють виникненню раніше невідомих нам станів, що спричиняють вплив на особистість та викликають різноманітні емоційні реакції. Воєнна травма утворює реальну загрозу накопичення, посилення різноманітних несприятливих реакцій, постравматичних розладів, зниження ресурсів особистості, зменшення якості життя, сповільнення активності, викривлень у формуванні планів на майбутнє і особистих перспектив. Надзвичайні ситуації, конфлікти по всьому світу, війна значно вплинули на зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Яскраво виражена сьогодні ситуація зростання кількості ВПО саме під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Середньо статистичні показники зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в Україні досягають 5,1 млн осіб. З них – 3,8 млн – ВПО, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після 24 лютого 2024 року [1; 16; 21].

ВПО виявляються вразливою групою, яка потребує соціально супроводу та адаптації до нового оточення. Дослідження процесів в соціально супроводу ВПО в умовах сьогодення на прикладі громад висвітлює значимість утворення синергійних, гнучких програм, що відповідатимуть потребам, сприятимуть адаптації та інтеграції ВПО у новому оточенні та впливатимуть на загальну стабільність та розвиток громади. Зазначимо, що інтеграція ВПО у громаду має важливі соціальні та економічні наслідки для самої громади: спеціальних знань, підходів та ресурсів для забезпечення не лише їхнього статусу у суспільстві, але й забезпеченням їхніх основних потреб, включаючи освіту, працевлаштування, житло, медичну допомогу та психологічну підтримку. Важливим складником соціальної роботи з ВПО та громадянами України, які постійно відчують війну та наслідки, є соціально-психологічний супровід (далі - СПС) з позиції комплексного та міждисциплінарного підходу[8; 9; 29; 46; 34].

Останні роки питання супроводу цікавить все більше дослідників. Зокрема у нашій країні дослідженням проблеми СПС ВПО займаються сучасні вітчизняні фахівці А.Журавель, Л.Ковальчук, К.Левченко, І.Локтева, О.Малиновська, О.Ольхович, Л.Третиннікова та ін. У своєму науковому доробку О.Непомнящий демонструє комплексну модель надання допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні. Науковці І.Кузнецов та В.Устименко приділили чимало уваги правовому захисту внутрішньо-переміщених осіб [9]. Особливості та специфічні риси міграційних процесів перебувають в центрі наукових пошуків та дискусій науковців: О. Бандурка, А. Дяченко, Л. Мельник, Т. Титаренко, Т.Сабліна, Л. Холборн, Т. Хаммар, Y. Tong, F. Xie та ін. [9; 17; 30; 47; 49; 55]. На сьогодні існує необхідність покращення стану та розробку нових шляхів актуалізації соціально-психологічного супроводу ВПО виходячи з умов та запитів сьогодення, тому нами обрана тема «Соціально-психологічний супровід внутрішньо переміщених осіб в Україні під час війни»

Об'єкт дослідження: соціально-психологічний супровід внутрішньо переміщених осіб під час війни в Україні.

Предмет дослідження: напрями реалізації соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну.

Мета дослідження: теоретико-методичний аналіз стану соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб під час повномасштабного вторгнення РФ в Україну задля визначення напрямів покращення організації та соціально-психологічного супроводу внутрішньо-переміщених в Україні в умовах сьогодення.

Завдання дослідження:

1. теоретико-емпіричний аналіз джерельної бази з теми дослідження;
2. схарактеризувати специфіку надання послуги соціально-психологічного супроводу ВПО в Україні;

3. проаналізувати стан забезпечення соціально-психологічного супроводу ВПО на прикладі громад в контексті взаємодії громадських організацій та влади;

4. визначити шляхи вдосконалення процесу організації соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб.

Методи дослідження: з метою вирішення поставлених завдань використовувались такі методи як системний метод, метод аналізу та синтезу, історичний метод, та ін. Інформаційну базу дослідження склали фундаментальні положення та результати теоретичних розробок, що опубліковані у наукових роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників, матеріали наукових конференцій, інформація офіційних сайтів, періодичних видань та мережі Інтернет, законодавчо-нормативні документи України, статистична інформація тощо.

Теоретичне та практичне значення: матеріали кваліфікаційної роботи можуть бути використані у роботі фахівців соціальної та психологічної сфери. А також реалізація матеріалів дослідження сприятиме покращенню стану надання соціально-психологічних послуг, а саме соціально-психологічного супроводу ВПО під час війни в Україні. Матеріали дослідження можуть бути використані соціальним працівниками при взаємодії з ВПО, а також внутрішньо переміщені особи.

Апробацію науково-теоретичних результатів кваліфікаційної роботи представлено під час роботи на науково-практичних міжнародних конференціях та університетських заходах.

- Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток сучасної науки та освіти» м.Житомир.

Публікації:

1. Синиця А. До питання соціально-психологічного супроводу та його місця у сучасній науковій парадигмі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 2024, 3: с. 87-98.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (57 загалом та 8 іноземною мовою) та додатків.

«Крокуємо разом» та «Крокуємо разом: підтримка ініціатив спільнот Запоріжжя» є яскравим прикладом ефективної взаємодії громадських організацій та влади щодо забезпечення соціально-психологічного супроводу ВПО. Ці проєкти надають комплексну допомогу ВПО, яка включає гуманітарну, консультативну та психологічну допомогу, а також підтримку ініціативних груп спільнот.

Аналізуючи ситуацію сьогодні, ми вбачаємо необхідність в удосконаленні напрямів, покращенні методів та засобів соціально-психологічного супроводу ВПО наступними шляхами, а саме: розвиток системи надання психологічної допомоги та підтримки ВПО; створення спеціалізованих центрів психологічної реабілітації та адаптації ВПО; забезпечення доступу ВПО до безоплатної психологічної допомоги та консультацій; підготовка кваліфікованих психологів для роботи з ВПО; посилення соціальної інтеграції та адаптації ВПО; сприяння працевлаштуванню та професійній адаптації ВПО; організація навчальних програм з вивчення мови, культури та традицій приймаючих громад; Залучення ВПО до участі в культурних, спортивних та громадських заходах. Зокрема важливою умовою, вважаємо реалізацію соціально-психологічного супроводу міждисциплінарною командою фахівців.

ВИСНОВКИ

Актуальність забезпечення соціально-психологічного супроводу ВПО в Україні у теперішній час набуває великого значення. Це в-першу чергу зумовлено складними психологічними та соціальними станами громадян України, що викликані війною.

Узагальнення результатів кваліфікаційного дослідження з теми «Соціально-психологічний супровід внутрішньо переміщених осіб в Україні під час війни» свідчить про досягнення мети й вирішення завдань наукового пошуку та дає підстави до таких висновків.

1. Здійснивши теоретико-емпіричний аналіз методичних та теоретичних баз даних з теми кваліфікаційної роботи нами з'ясовано: поняття соціально-психологічного супроводу та місце у сучасній науковій парадигмі та визначено особливості соціально-психологічного супроводу ВПО в умовах війни. У результаті наукового пошуку нами підкреслено необхідність та соціальну значущість соціально-психологічного супроводу в умовах сьогодення. Подано авторське визначення соціально-психологічного супроводу як комплексного процесу, спрямованого на надання психологічної підтримки, соціальної адаптації та допомоги ВПО для полегшення переходу в нове середовище та відновлення психологічного благополуччя.

2. Схарактеризовано специфіку надання послуги соціально-психологічного супроводу ВПО в Україні. Окреслено структуру, функції соціально-психологічного супроводу, особливості забезпечення в умовах сьогодення спираючись на законодавчу базу. Визначено основні труднощі з якими зустрічаються ВПО та умови вирішення цих труднощів. Відповідно з даними сучасних досліджень для ефективності соціально-психологічного супроводу ВПО слід організовувати на трьох рівнях, які послідовно і комплексно могли б забезпечити ефективний процес інтеграції ВПО в місцеві громади, створити доброзичливий простір для місцевих ініціатив, підвищити резильєнтність на рівні держави: макрорівень, мезорівень, мікрорівень.

Сучасні дослідження показують, що для досягнення результатів соціально-психологічний супровід необхідно організовувати на трьох рівнях: макрорівень; мезорівень; мікрорівень. Реалізація локальних програм, орієнтованих на потреби конкретних груп ВПО, із врахуванням регіональної специфіки, зосереджуючи увагу на використанні ресурсів місцевих громадських, культурних та освітніх центрів.

Крім того, визначено основні вектори супроводу ВПО: пряма допомога, спрямована на відновлення психологічного стану після травматизації; стимулювання розвитку локальних спільнот для створення умов конструктивних змін; посилення соціальних мереж і комунікацій для зростання резильєнтності як на індивідуальному, так і на державному рівнях. Такий підхід забезпечує інтеграцію ВПО у суспільство та сприяє побудові стабільного, стійкого до викликів соціального простору.

3. Проаналізовано стан забезпечення соціально-психологічного супроводу ВПО на прикладі Запорізької громади у контексті взаємодії ГО та влади. Відповідно з аналізом стану реалізації соціально-психологічного супроводу ВПО в умовах війни, з'ясовано, що з початку повномасштабної війни в Україні кількість ВПО досягла майже 8 мільйонів осіб. Запорізька область стала одним з основних регіонів, де проживають ВПО. Тож, влада Запорізької громади активно співпрацює з громадськими об'єднаннями, які надають допомогу ВПО. Саме, взаємодія громадських об'єднань та влади є важливою умовою для ефективного забезпечення соціально-психологічного супроводу ВПО. Найбільш значущими є проекти «Крокуємо разом» та «Крокуємо разом: підтримка ініціатив спільнот Запоріжжя» - надають комплексну допомогу ВПО, яка включає гуманітарну, консультативну та психологічну допомогу, а також підтримку ініціативних груп спільнот.

4. У сучасних умовах постає нагальна необхідність удосконалення підходів, методів та засобів соціально-психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Для досягнення цієї мети нами запропонована реалізація наступних заходів, таких як розвиток системи надання психологічної допомоги та підтримки ВПО; створення спеціалізованих

центрів психологічної реабілітації та адаптації; забезпечення доступу до безоплатних психологічних консультацій; підготовка висококваліфікованих фахівців у сфері психології для роботи з ВПО; посилення соціальної інтеграції та адаптації; сприяння професійному працевлаштуванню та адаптації; організація навчальних програм з вивчення мови, культури та традицій приймаючих громад; залучення ВПО до участі в культурних, спортивних та громадських заходах.

Особливу увагу, вважаємо, слід приділити забезпеченню міждисциплінарного підходу до соціально-психологічного супроводу, із залученням команди фахівців різних спеціальностей, що дозволить досягти більш ефективної підтримки та інтеграції ВПО.

Водночас, проведене дослідження не вичерпує всі аспекти проблеми і відкриває перспективи для подальших наукових пошуків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальний стан забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Доповідь представлена до Універсального періодичного огляду Організації Об'єднаних Націй. Двадцять восьма сесія Ради з прав людини ООН.* 2017. 8 с.
2. Благодійний фонд «Сподівання». Facebook. URL: <https://www.facebook.com/spodivannyazp>
3. Бовгиря Н. В. Психолого-педагогічний супровід дітей в умовах модернізації навчально-виховного процесу. Дубровиця. 2009. URL: <http://navigator.rv.ua/index.php>
4. Внутрішньо переміщені особи / УВКБ ООН (The UN Refugee Agency) URL: <http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1293-vnutrishno-peremishcheni-osobi>
5. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України. 2016. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>.
6. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах. URL: http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/IDP_REPORT_by_V.Smal_09.06.2016_Ukr.pdf
7. Волянюк Н. Психологія професійного становлення тренера. Луцьк, 2020. 444 с
8. Всеукраїнська програма ментального здоров'я за ініціативою Олени Зеленської. URL: <https://howareu.com/>
9. Григоренко І.О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. [для студ. і магістр. спец-тей «Соц. робота» і «Соц. педагогіка»]. Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.
10. Гундертайло Ю. Д. Арт-терапевтичні технології надання психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам / за ред Т. М. Титаренко. Способи підвищення соціально-адаптивних можливостей людини в умовах переживання наслідків травматичних подій: методичні рекомендації. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2017. с. 61– 69.

11. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п#Text>.
12. Дяченко А. В. Механізми інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2020. 20 с.
13. Дослідження «ВПО та приймаюча громада» проведене Європейською дослідницькою асоціацією (ERA) для проекту Українська ініціатива з підвищення впевненості (UCBI). URL: <https://cloud.mail.ru/public/3mSh/81srznM6k>
14. Журавель А. Психологічний супровід оперативно-службової діяльності особового складу підрозділів охорони державного кордону України: автореф. дисертації. Хмельницький, 2020. 20 с.
15. Закон України Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/page>.
16. Закон України Про соціальні послуги. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
17. Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» №1706-VII від 29.10.2022
18. Про освіту : Закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060XII URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/106012> 17. (дата звернення: 12.10.2020).
19. Інформація для ВПО. Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/67041/robo-ta-dlya-vpo-ti-potriben.-pratsjuvati,-pidtrimuvati,-peremagati.html>.
20. Інформація для переселенців. Інформаційні буклети. URL: <http://plsz.gov.ua/peresel.html>
21. Інформаційні буклети з питань прав ВПО та правової допомоги в їх реалізації. URL: <https://legalaidd.gov.ua/novyny/informatsijni-buklety-z-pytan-prav-vpo-ta-pravovoyi-dopomogy-v-yih-realizatsiyi-2/>
22. Інформація для ВПО. Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/67041/robo-ta-dlya-vpo-ti-potriben.-pratsjuvati,-pidtrimuvati,-peremagati.html>

23. Краєва О. Психологічні особливості ідентичності осіб, переміщених із окупаційної території України. Вісник Національного університету оборони України. 2022. С. 95–101. URL: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2022-70-736-95-10131>.
24. Конвенція про статус біженців. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
25. Кузьмін О. Є., Станасюк Н. С., Уголькова О. З. Соціальна відповідальність бізнесу: поняття, типологія та чинники формування. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2021. №.2. С. 6-12.
26. Лазоренко Б. П.. Технології реабілітації та реадаптації вимушено переміщених осіб. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 2019. № 43(46). С. 82–94. URL: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi43\(46\).27](https://doi.org/10.33120/ssj.vi43(46).27)
27. Локтева І. Вимірювання соціального відторгнення внутрішньо переміщених осіб. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. 2020. Вип. 1 (6). С. 55–59.
28. Міністерство соціальної політики України URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>
29. Методичні рекомендації щодо організації та надання психологічної допомоги дітям та сім'ям внутрішньо переміщених осіб URL: <https://psycholog.school15.org.ua/metodychni-rekomendacziyi-shhodo-organizacziyi-ta-nadannya-psyhologichnoyi-dopomogy-dityam-ta-simyam-vnutrishno-peremishhenyh-osib/>
30. Могильова Н. М. Особливості психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб в умовах війни: досвід України. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. № 2. С. 81–85. URL: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.12>
31. Мушкевич М. І. Поняття супроводу у сучасній психологічній науці. 2021. Т. 13. С. 287–294. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/1338/3/pon_suprov.pdf.

32. Нікітіна О. М. Права на соціальний захист внутрішньо переміщених осіб. *Manager. Bulletin of Donetsk State University of Management*. 2020. Т. 84, № 3. С. 138–147. URL: <https://doi.org/10.35340/2308-104x.2019.84-3-16>
33. Офіційний сайт. Благодійний фонд «Сподівання». URL: <https://spodivannia.zp.ua/>
34. Організація соціально-психологічного супроводу дітей, сімей, які постраждали внаслідок військових конфліктів / авт. кол.: Герило Г.М., Гніда Т.Б., Корнієнко І.О., Луценко Ю.А. ; заг. ред. Ю.А. Луценко. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 128 с.
35. Перегудова Т. Охоплення соціальною допомогою внутрішньо переміщених осіб як критерій ефективності заходів адаптації. *Науково-економічний та суспільно-політичний журнал*. № 7. 2016. С. 43–50.
36. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Закон України від 21.06.2001 № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>
37. Проєкти фонду. БФ СВОЇ. URL: <https://svoyi.org.ua/proekty/>
38. Психосоціальний супровід (ПСС) для дітей та батьків/опікунів у буферній зоні на сході України. Карітас України. URL: <https://caritas.ua/p4c/>
39. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л.А. та ін.; за ред. Волинець Л.С. К.: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с
40. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім П 61 батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л.А. та ін. ; за ред. Волинець Л.С. К.: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.
41. Риндзак О. Соціокультурні інтеграції внутрішньо переміщених осіб у регіональному виборі. *Науково-практичний журнал «Регіональна економіка»*. № 3. 2016. С. 120–127.
42. Розвиток благодійництва в сучасній Україні". *Аналітична записка*. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/1367/> (дата звернення: 12.10.2020). (дата звернення: 15.04.2023).

43. Синиця А.О. Логопедичний супровід дитини раннього віку з церебральним паралічем: дис. канд. пед. наук: 13.00.03. Київ, 2024. 258 с.
44. Синиця А. До питання соціально-психологічного супроводу та його місця у сучасній науковій парадигмі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*, 2024, 3: подано до друку
45. Тараненко А. Публічне управління захистом прав внутрішньо переміщених осіб. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5(19). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5\(19\)-265-270](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-5(19)-265-270)
46. Титаренко Т. Соціально-психологічний супровід посттравматичних особистісних трансформацій. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 2020. № 45(48). С. 59–68. URL: [https://doi.org/10.33120/ssj.vi45\(48\).142](https://doi.org/10.33120/ssj.vi45(48).142)
47. Хомишин І. Реалізація права на освіту внутрішньо переміщеними особами. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. № 884. 2017. С. 186–192.
48. Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціальнопсихологічний супровід : практичний посібник / за наук. ред. Т. М. Титаренко, М. С. Дворник / Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. – 154 с.
49. Berezka S. Psychological support of the integration process of ukrainian students: european experience. *Collection of research papers "problems of modern psychology"*. 2022. P. 9–25. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2022-58.9-25>.
50. Buzarov A. Tendencies of adaptation and integration of immigrants from Ukraine in the European union after the aggression of the Russian federation against Ukraine. *Baltic journal of economic studies*. 2023. Vol. 9, no. 2. P. 73–90. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-2-73-90>.
51. Dar, A. A., & Deb, S. (2020). Psychological distress among young adults exposed to armed conflict in Kashmir. *Children and Youth Services Review*, 118, 105460. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105460>

52. Needs growing for over 8 million internally displaced in Ukraine. URL: <https://www.iom.int/news/needs-growing-over-8-million-internally-displaced-ukraine>
53. Opoku, C. B., Kwofie, J., & Asirifi, M. A. P. (2024). Critical factors impacting psychosocial well-being of mining-induced displaced and resettled persons in Ghana. *The Extractive Industries and Society*, 19, 101499. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2024.101499>
54. Salihu, D., Chutiyami, M., Bello, U. M., Wong, E. M. L., Pich, J., Alsharari, A. F., Ali, M. U., Sulaiman, S. K., & Kwan, R. Y. C. Coping strategies of internally displaced persons and the host community in a region of armed conflict: A cross-sectional study. *Psychiatry Research*, 339, 2024. P. 116-135. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2024.116035>
55. Salihu, D., Wong, E., Kwan, R., Ho, G., Chutiyami, M., Surajo, K., Bello, U., Ibrahim, A., Ali, M., Wang, S., Bashir, K., Jalo, H., Haddad, M., Suleiman, A., Ajio, D., Ali, G., & Leung, D. Y. (2022). Anxiety, depression and stress among internally displaced persons and host community in an armed conflict region: A comparative study. *Psychiatry Research*, 315, 114700. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.114700>
56. Tassang, A. E., Guoqing, S., Akintunde, T. Y., Sayibu, M., Isangha, S. O., Adedeji, A., & Musa, T. H. Social integration, solidarity, and psychological health of internally displaced persons in Cameroon: Exploring the role of community satisfaction. *Heliyon*, 9(10), 2023. P.e20361. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e20361>
57. Zhu, D., He, Y., Wang, F., Li, Y., Wen, X., Tong, Y., Xie, F., Wang, G., & Su, P. Inconsistency in psychological resilience and social support with mental health in early adolescents: A multilevel response surface analysis approach. *Journal of Affective Disorders*, 361.2024. P. 627-636. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2024.06.086>